

Чандмань сумын Ардчилсан намын үүрийн
2020 оны 06 дугаар сарын 23-ны өдрийн
..... дугаар тогтоолын хавсралт

“ЧАНДМАНЬ СУМЫН ӨРХ ХӨГЖЛИЙН БОДЛОГО 2020” МӨРИЙН ХӨТӨЛБӨР 2020 ОНЫ ОРОН НУТГИЙН СОНГУУЛЬ

Бид Чандмань сумын өрх бүрийг орлоготой, аз жаргалтай, аюулгүй, амар тайван амьдрах таатай нөхцөлийг бүрдүүлэх үүднээс **“ЧАНДМАНА СУМЫН ӨРХ ХӨГЖЛИЙН БОДЛОГО 2020”** мөрийн хөтөлбөр, **“ИРГЭН БҮРД ОРЛОГО ӨРХ БҮРД ӨСӨЛТ”** уриатайгаар оролцох болно.

НЭГ. ЧАНДМАНА СУМЫН ИРГЭНИЙ ХӨГЖИЛ, ЭРХ ЧӨЛӨӨ

1.1. Өрсөлдөх чадвартай боловсрол

Бидний шийдэл

- Боловсролын салбарын багш, ажилтануудыг эрүүл мэндийн иж бүрэн урьдчилан сэргийлэх үзлэгт жил бүр бүрэн хамруулах үүргийг ажил олгогч хариуцах ажлыг дэмжин ажиллана.
- Хүүхэд бүрийг хөгжүүлж, бүтээлч сэтгэлгээтэй, өөртөө итгэлтэй, аймаг сумынхаа байгаль, түүх, хэл соёл, уламжлалаар бахархдаг хүмүүжил олгох **“ЗАСАГТ ХАНЫ ХОТ АЙЛ”** зуслан хөтөлбөрийг сэргээн үргэлжлүүлнэ
- Малчин өрхийн 6-8 настай хүүхдийг гэрээр сургах гэрийн сургалтын тогтолцоог бүрдүүлнэ.
- Сургууль, цэцэрлэгийн удирдлагыг мэргэшсэн, тогтвортой, улс төрөөс хараат бус байх нөхцөлийг бүрдүүлж, удирдах албан тушаалтныг чөлөөлөх, томилох асуудалд сумдын иргэдийн төлөөллөөс бүрдсэн **“БОЛОВСРОЛЫН ЗӨВЛӨЛ”**-ийн саналыг харгалздаг болгоно.
- Сургуулийг интернет орчинд суурилсан **“ЦАХИМ НОМ”**-ын сантай болгох ажлыг эхлүүлнэ.

1.2. ЭРҮҮЛ ИРГЭНТЭЙ ЧАНДМАНА СУМ

Бидний шийдэл.

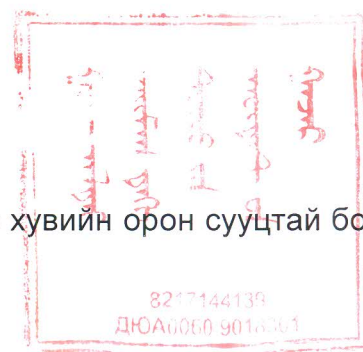
- Хүнийг өвдөхөөс нь өмнө урьдчилан сэргийлэх үзлэг, оношлогоог өрх гэрийн түвшинд тогтмол хийдэг эрүүл мэндийн үйлчилгээний шинэ хэлбэрийг бий болгож, гэрийн эмчийн тогтолцоог шинээр бий болгоно
- Нийтийн биеийн тамир болон чийрэгжүүлэх хөтөлбөр боловсруулан, иргэдийн санаачлага, нэгдэл, албан, албан бус бүлгийг дэмжин ажиллана.
- Сумын эрүүл мэндийн төвийн залуу эмч нарын мэргэжил, боловсролыг тасралтгүй дээшлүүлэхэд анхаарна.
- Иргэн бүрийг насны бүлэгт нь тохирсон урьдчлан сэргийлэх үзлэг, оношилгоонд хамруулна.

1.3. ӨНӨР БҮЛТЭЙ ЧАНДМАНА СУМ

1.3.1. Өрх гэр бүл

Бидний шийдэл

- Сумын иргэдийг зээлийн хөнгөлөлттэй нөхцөлөөр хувийн орон сууцтай болгох дэд хөтөлбөр хэрэгжүүлнэ.

- Хүүхэд гэр бүлийнхээ орчинд, ээж аавтайгаа хамт хүмүүжиж, төлөвших хөтөлбөр, заах аргыг хөгжүүлнэ.
- Гэр бүлийн гишүүн бүрд санхүү, бизнесээ хөгжүүлэх, амьдрах орчноо хамтдаа сайжруулах, мэдлэг ур чадварын сургалт, зөвлөмжөөр хангагдах боломжийг орон нутгийн хөгжлийн бодлоготой уялдуулан хэрэгжүүлнэ.
- **“ЗАСАГТ ХАНЫ ГАЛ ГОЛОМТ”** орон нутгийн зээлийн сангаар дамжуулан өрхийн бизнесийг дэмжинэ..
- Гэр бүлийн бат бэх байдлыг дэмжих зорилгоор **“ГЭР БҮЛИЙН ӨДӨР”**-ийг бий болгоно.
- Гэр бүлийн хүчирхийлэл, ялгаварлан гадуурхал, бэлгийн дарамтыг арилгах санаачилга, манлайллыг дэмжинэ.

1.3.2. Ажлын байр хөдөлмөр эрхлэлт

Бидний шийдэл

- Хөдөлмөр эрхлэлтийн олон хэлбэр (цагийн ажил, аутсорсинг, сүлжээний борлуулалт, ажиллах хүч нийлүүлэх үйлчилгээ г.м.)-ийг хүлээн зөвшөөрөх замаар ажлын байрыг шинээр бий болгоно.
- Сумын иргэдийн санаачлага болон хувийн хэвшлийн оролцоотойгоор хоршоо болон хадгаламж зээлийнн хоршоог дэмжих бодлого баримтлана.

1.3.3. Нийгмийн хамгаалал

Бидний шийдэл

- Малчдын нийгмийн даатгалын хамралтыг нэмэгдүүлж, тэдний нийгмийн баталгааг хангана.
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд болон хүүхэд бүхий гэр бүлийг хөдөлмөр эрхлэх боломжийг бүрдүүлнэ.
- Өрх толгойлсон эцэг, эхчүүдэд чиглэсэн нийгмийн халамжийн үйлчилгээний хүртээмж, хамрах хүрээг нэмэгдүүлнэ.
- Хамтын тэтгэвэр хуулийн дагуу ахмадуудыг тэтгэвэрийн тогтолцоонд тэгш хамруулахад анхаарч ажиллана.

1.3.4. Соёл, урлаг, спорт

Бидний шийдэл

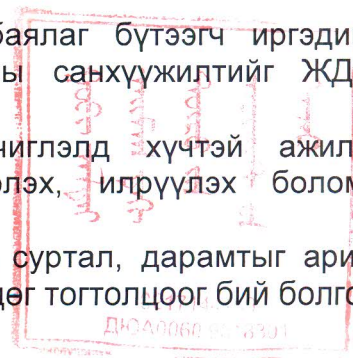
- Соёлын төвийг бүжгийн болон хөгжмийн мэргэшсэн багштай болгох ажлыг эхлүүлнэ.
- Соёлын төвийг унаажуулж, хөдөөгийн иргэдийг соёлын үйлчилгээ авах боломжийг бүрдүүлэх ажлыг эхлүүлнэ.
- Аймаг, улсын болон бүсийн хэмжээний томоохон арга хэмжээ, фестиваль, уралдаан, тэмцээнд оролцоход дэмжлэг үзүүлнэ.

ХОЁР. ЦОГТ СУМЫН ХҮРТЭЭМЖТЭЙ ЭДИЙН ЗАСАГ

2.1. Жижиг дунд бизнес

Бидний шийдэл

- Төрийн албанаас бизнесийн салбарт шилжсэн баялаг бүтээгч иргэдийнхээ бизнесийн эрхлэлтийн хөрөнгө оруулалтын анхны санхүүжилтийг ЖДҮ-ийн банкаар санхүүжүүлэхэд бодлогын дэмжлэг үзүүлнэ.
- Бизнес учирдаг авилгын дарамтыг арилгах чиглэлд хүчтэй ажиллана. Технологийн дэвшлийг ашиглан авилгыг мэдээлэх, илрүүлэх боломжийг бүрдүүлнэ.
- Төрийн зүгээс бизнес эрхлэгчдэд үзүүлж буй хүнд суртал, дарамтыг арилгаж, татвар төлөгч аж ахуйн нэгжүүддээ үйлчилдэг, зөвлөдөг тогтолцоог бий болгоно.

2.2. Хөдөлмөрийн зах зээл

Бидний шийдэл

- Төрийн албанаас бизнесийн салбарт шилжин баялаг бүтээх иргэдээ эдийн засгийн бодлогоор дэмжиж, орлогоо нэмэгдүүлэх боломжийг бүрдүүлнэ.

2.3. Дэд бүтэц

Бидний шийдэл

- Төвлөрсөн халаалтын системд бүрэн холбох ажлыг эхлүүлнэ.
- Нутгийн удирдлагын ордонг шинээр ашиглалтанд оруулна.

2.4. Эрчим хүч

Бидний шийдэл

- Цахилгаан эрчим хүчний үнэ тарифын загварыг боловсронгуй болгон зах зээлийн зарчимд тулгуурласан, хэрэглэгчдэд ээлтэй уян хатан систем нэвтрүүлнэ.
- Шинэ зууны малчин хөтөлбөр хэрэгжүүлж малчин өрхүүдийг хүчин чадал өндөртэй цахилгаан хэрэгсэл ашиглах боломжоор хангаж, бодлогоор дэмжинэ.

2.4. Хүнсний үйлдвэрлэл

- Дөрвөн улирлын хүлэмжийн төсөл хөтөлбөрийг хувийн хэвшилтэй хамтран хэрэгжүүлнэ.
- Алтайн жимс жимсгэнэ хөтөлбөрийн хүрээнд хувийн хэвшлийн оролцоог нэмэгдүүлнэ.
- Орон нутгийн үйлдвэрлэлийн хүнсний бүтээгдэхүүнийг төрийн бүх байгууллагууд хэрэглэдэг байх журам тогтоож, орон нутгийн бүтээгдэхүүний эрэлтийг нэмэгдүүлэхэд дэмжлэг үзүүлнэ.

ГУРАВ. ЭЗЭН ЧАНДМАНА СУМ¹

3.1.1. Орон нутгийн хөгжил

- Сумын эдийн засгийн бие даасан байдлыг хангах, төсөв бүрдүүлэх, зарцуулах эрхийг нэмэгдүүлнэ.
- Орон нутгийн аж ахуй нэгж, компани, иргэдийн чадавх, өрсөлдөх чадварыг дээшлүүлэх төслүүдийг дэмжинэ. Мал аж ахуй, газар тариалан, гахай, тахиа зэрэг аж ахуйд суурилсан орон нутгийн онцлог шинэ брэнд бүтээгдэхүүний бизнес загварыг хөгжүүлэх судалгаа, хөгжүүлэлтийн зардлыг орон нутгийн төсвөөс санхүүжүүлнэ.
- Иргэдийн санаачлага болон хувийн хэвшлийн оролцоотойгоор иргэдэд санхүүгийн боломж олгох хоршоо, санхүүгийн байгууллагыг байгуулахад бодлогын дэмжлэг үзүүлнэ.

3.1.2. “Чинээлэг малчин” хөтөлбөр

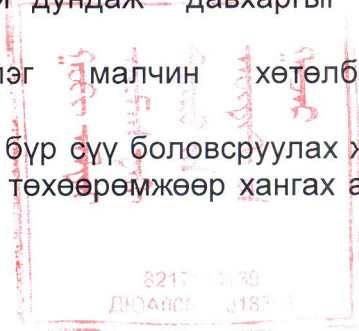
- Мал аж ахуй салбарыг эдийн засгийн үр ашигтай, орчин үеийн шинэ технологи, инновацад суурилж, хөгжүүлэн мэдлэг бүхий малчдыг малчин бизнесмен болгох замаар тогтвортой орлого бүхий хүчтэй ~~дундаж~~ давхаргыг тэлэх бодлого хэрэгжүүлнэ.
- Иргэдийн санаачилгад суурилсан Чинээлэг малчин хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхийг дэмжинэ.
- Малчдын орлогыг дэмжих зорилгоор малчин өрх бүр сүү боловсруулах жижиг оврын сүү боловсруулах хямд өртөг бүхий тоног төхөөрөмжөөр хангах ажлыг хувийн хэвшлийн түншлэлээр хийж гүйцэтгэнэ.

¹Аймгуудын өрсөлдөх чадварын судалгаа 2019

Эрүүл мэндийн статистикийн 2019 оны жилийн эцсийн тайлан

Аймгийн нийгэм эдийн засгийн байдал 2019

Боловсролын статистикийн 2019 оны жилийн эцсийн тайлан

- Малчдын нэг малаас авах ашиг шимийг нэмэгдүүлэх зорилгоор “ХОНЬ” дэд хөтөлбөрийг хэрэгжүүлнэ.

3.2 Бэлчээр ашиглалт

- Малчдын хамтын оролцоонд тулгуурлан сумын газар нутгийн 70 гаруй хувийг эзэлж байгаа бэлчээр нутгийн тогтвортой ашиглалтыг хангаж, доройтсон бэлчээрийн 30-аас доошгүй хувийг сэргээнэ.
- Ямаан сүргийн зохистой харьцааг шинжлэх ухааны үндэстэй тогтооно. Ноолуур ба ноолууран бүтээгдэхүүнийг орон нутгийн хэмжээнд үйлдвэрлэх иргэд, аж ахуйн нэгжийн санаачилгыг дэмжин ажиллана.
- Бэлчээрийн зохистой менежментийн бодлого, хөтөлбөр боловсруулж хэрэгжүүлнэ.
- Байгаль цаг уурын өөрчлөлттэй холбоотойгоор малын билчээрийг усжуулах, худаг шинээр гаргах хөтөлбөрийг үргэлжлүүлнэ.
- Бэлчээрийн даацад тохируулан мал сүргийн бүтцийг сайжруулах бодлогыг боловсруулж, хэрэгжилтэд манлайлан оролцож байгаа малчдыг урамшуулах журмыг бий болгоно.

3.3. Мал аж ахуй

- Малыг тооноос илүү чанарт шилжүүлж, малын төрлийг зохистой харьцаанд хүргэж, эдийн засгийн ашигтай, технологид суурилсан мал аж ахуйг бодлогоор дэмжинэ.
- Махыг зах зээлд нэвтрүүлэх хяналтын горимыг сайжруулж, малыг вакцин, туулгад бүрэн хамруулан эрүүлжүүлэх ухаалаг хяналтын системийг нэвтрүүлэх ажлыг эхлүүлнэ.
- Хөдөөгийн малчин өрхийг дэмжин “Малжуулах хөтөлбөр”-ийг үргэлжлүүлнэ.
- Бэлчээрийн ашиглалттай холбоотойгоор сумын аварга малчныг шалгаруулах болзолыг шинэчлэн мөрдүүлж эхэлнэ.
- Газар тариалангийн бүс нутгийг түшиглэн мал бордох ажлыг хувийн хэвшлийн оролцоотойгоор эхлүүлнэ.
- Үхрийн үүлдэр угсааг сайжруулах “ЭРТНИЙ МОНГОЛ ҮХЭР” дэд хөтөлбөрийг хэрэгжүүлнэ.
- Ямааны үүлдэр угсааг сайжруулах хөтөлбөр хэрэгжүүлснээр нэг ямаанаас гарах ноолуурын гарцыг нэмэгдүүлж, чанарыг сайжруулах хөтөлбөр хэрэгжүүлнэ.

3.4. Газар тариалан

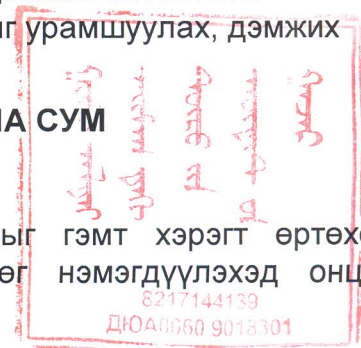
Бидний шийдэл

- Газар тариалангийн салбарт амжилт гаргасан ажлын байрны тоог нэмэгдүүлсэн ААН, иргэдийг хөрш орнуудад туршлага судлуулах ажлыг бодлогоор дэмжинэ.
- Сумдын хэмжээнд бүх төрлийн үр тариа болон хүнсний ногооны үрийн нөөцтэй болоход анхаарч ажиллана
- Хүнсний ногоо болон үрийн нөөцийг хадгалах орчин үеийн дэвшилтэт технологид суурилсан зоорийг барихад бодлогоор дэмжин ажиллана.
- Хүлэмжийн аж ахуйг хөнжүүлж буй хувь хүн, ААН-ийг урамшуулах, дэмжих бодлогыг баримтлана.

ДӨРӨВ. ХУУЛЬТАЙ ЧАНДМАНА СУМ

4.1. Иргэнээ хамгаалдаг хууль

- Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, хүүхэд залуусыг гэмт хэрэгт өртөхөөс хамгаалах арга ажиллагааны хүртээмж, үр нөлөөг нэмэгдүүлэхэд онцгой анхаарна.

- Нас, хүйс, хөгжлийн ялгаа, бэлгийн чиг баримжаа гэх мэт аливаа төрлийн ялгаварлал, дарамт, хүчирхийллийг ажлын байр, олон нийтийн бүх орчинд таслан зогсооход чиглэсэн үе шаттай арга хэмжээг тогтмол хэрэгжүүлнэ.
- Хүүхэд, эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх, гэр бүл, сургуулийн орчинд хүүхдийн эрхийг хангах, ажлын байран дахь бэлгийн дарамттай тэмцэх тогтолцоог боловсронгуй болгоход анхаарна.

4.2. Иргэндээ үйлчилдэг засаглал

- Сонгогдсон, томилогдсон төрийн албан тушаалтан нь ёс зүйн зөрчил гаргасан бол олон нийтээс уучлал гуйх үүрэгтэй эрх зүйн орчныг бий болгож, түүнийг огцруулах, чөлөөлөх хууль зүйн үндэслэлийг тодорхой болгоход анхааран ажиллана.
- Авлига, албан тушаалын гэмт хэрэг, хууль бус шийдвэрийн улмаас учирсан хохирлыг барагдуулах механизмыг сайжруулна.
- Төрийн албаны удирдах албан тушаалтны тоог бууруулж, дарга нарын тансаглалыг таслан зогсооно.
- Төрийн албан хаагчидтай ашиг сонирхол болон хариуцлагын гэрээг хийж, жил бүр дүгнэдэг журмыг бий болгоно.
- Хууль сурталчлах, таниулах ажлын чанарыг дээшлүүлж, олон нийтэд хууль зүйн мэдээллийг шуурхай, үр дүнтэй хүргэх тогтолцоог сайжруулна.

4.3. Иргэн нь шийддэг нийгэм

- Төрийн байгууллага, удирдах албан тушаалтан жил бүр иргэдэд ажлын тайлангийн сонсгол хийх, уулзалт хийх үүргийг хүлээнэ.
- Иргэддээ итгэж, анхан шатны нэгж дээрээ асуудлаа шийдвэрлэх зарчмыг нутгийн удирдлагад бэхжүүлэх, сайжруулахад баримталж, орон нутгийн эрх мэдэл, төсвийн боломжуудыг нэмэгдүүлнэ.
- Төсвийн төлөвлөлт, зарцуулалт, хяналт хийх болон төрийн өмчит аж ахуйн нэгжүүдийн үйл ажиллагаанд тавих иргэний болон хөндлөнгийн хяналтыг нэмэгдүүлнэ.
- Сумын газар зохион байгуулалт, олголтыг иргэдийн оролцоотой, иргэдэд нээлттэй ил тод байдлаар зохион байгуулах орон нутгийн журмыг боловсруулан мөрдүүлнэ.

4.4. Хөгжлийг дэмждэг хууль

- Иргэд, аж ахуйн нэгжийн төрөөс авах үйлчилгээг бүрэн цахим хэлбэрт шилжүүлнэ. Цахим өргөдөл, гомдлын 7048 11-11 төвийн үйл ажиллагааг идэвхижүүлнэ.
- Төрөөс зохион байгуулах аливаа төсөл, тендерийн сонгон шалгаруулалтыг авлига, сонирхлын зөрчлөөс ангид, олон нийтэд ил тод болгоно.

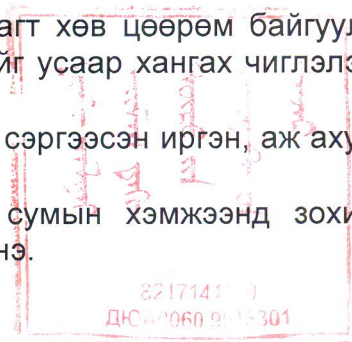
ТАВ. НОГООН ЧАНДМАНА СУМ

Бидний шийдэл

5.1. Хүрээлэн буй орчин, ногоон хөгжил

5.1.1. Экосистемийн тэнцвэртэй байдал

- Сумын хэмжээнд усжуулалт шаардлагатай бүс нутагт хөв цөөрөм байгуулж, усны нөөцийг хуримтлуулах замаар говь тал, хээрийг усаар хангах чиглэлээр ажиллана.
- Рашаан, булаг хамгаалсан, өөрийн хөрөнгөөр нөхөн сэргээсэн иргэн, аж ахуйн нэгжийг урамшуулна.
- Жил бүр өрх бүр мод тарьж хэвшүүлэх ажлыг сумын хэмжээнд зохион байгуулж “Ногоон Чандмана” хөтөлбөрийг хэрэгжүүлнэ.

5.1.2. Байгаль орчны тогтвортой хөгжил

- Газар зохион байгуулалт, төлөвлөлтийн үйл ажиллагааг шинэчилэн зохион байгуулж, иргэдэд нээлттэй, оролцоог хангасан байхаар зохион байгуулахаас гадна барилга байгууламж, хашааг шинээр барьж байгуулахад нийт эзэмшил болон өмчлөлийн талбайн 10- аас багагүй хувьд ногоон байгууламжийг хийхээр гэрээг байгуулах журмыг бий болгоно.
- “Жорлонгоо өөрчилъе” хөдөлгөөнийг мэргэжлийн байгууллагуудтай хамтран хэрэгжүүлж, сумын айл өрх бүрийг эко, эрүүл ахуйн стандартад нийцсэн ариун цэврийн байгууламжтай болгох замаар хөрсний бохирдолыг багасгана.

_*

